

Фейса МИХАЙЛО

ГЕНЕТИЧНА БАЗА РУСКОГО ЯЗЫКА

Початок 2011. рока лингвистичну русинистику означує опубликованє монографії «Русинский язык Сербии и Хорватии в свете языковых контактов: лингвогенетический аспект / Руски язык Сербії и Горватскеј у швецє язичних контактох: лингвогенетични аспект». Слово о докторскеј дисертациї, хтору 2008. року автор др Вячеслав Владимирович Чарский одбранєл на Филологийним факултету Московского университета Ломоносов.

Монографию, хтора обявена на русийском языке, творя пейц поглавя: 1. проблем генези южнорусинского языка и драги його розри-

шення; 2. теория и методология вигледованя южнорусинского языка у швецє генетичней контактології; 3. медзиязична релевантносц и лингвогенеза южнорусинского языка; 4. ареална релевантносц и генеза южнорусинского языка; 5. знукаязична восточнословацка релевантносц и локализация диялектней бази южнорусинского языка. Як обачиц др Чарский, руски язык наволує южнорусинским, подрозумуюци при тим и язык Руснацох у Сербії / Войводини и язык Руснацох у Горватскеј ведно.

На початку монографії Чарский спатра потерашні попатрунки на место руского языка у фамелиї славянских языкох. Констатує насампредз же уж сто роки тирва розправа о тим же, цо наш язык. Єдни гваря же вон окремини диялект украинского языка зоз численима словацкими, польськими або сербськими пожичками. Други на становиску

же то регіональні микроязик на основі українського язика. Значна заступеносць і становиска же руски язик самостойни славянски язик, по походзеню восточнославянски идиом, хтори, понеже формовани на польско-словацко-української тромеджи, ма характеристики шицких трох язикох источасно. При тим ше бере до огляду і моцни уплів сербско-горватского язичного стредку, у хторим Руснаци жию прейг два і пол века, язичия, хторе базоване на русийській і церковнославянській основі і по двадцяти-трицети роки 20. века функціонувало при Руснацях Бачки і Сріма як своєфайтови літературни язик і українського стандартного язика, хтори ше дзепосідни намагаю преглашиць і за літературни язик шицких Руснацях / Русиных. Українски лінгвісти і историчаре (Гнатюк, Дзендзелівський, Мельник) і їх наслідувателі, медзи хторима і Костельник і Кочиш, твердза же, без огляду же українски язик іншаки славянски язик, руски / южнорусински язик лем його діалект або регіональна варіянта. Лінгвісти, хтори свідомі окремосці руского / южнорусинского язика (Рамач, Дуличенко, Удвари, Бирнбаум, Фейса) визначую його унікалну природу, бешедуючи же слово о сплету восточнославянських, заходнославянських, та і южнославянських елементів, хтори походзи зоз територій Карпатського ареалу. Словацки лінгвісти і векшина лінгвістів зоз Заходу і Русії (Пастрнек, Тихи, Штолц, Бидвел, Лант, Густавсон, Швагровски, Скорвид) тримаю же руски язик діалект словацкого, прецизуючи при тим же вон не здабе ані на стандартни словацки язик, але на восточнословацку бешеду Шариша і Земплина. Шицки скорейши, на наведзени способ групувани спатраня, по авторови, у сущносці ані не формовани на основі детальних анализів, прето же їх заступніки, з єдного боку, визначую гевти язичні зявеня, хтори потвердзую їх теорію, а, з другого боку, ігнорую гевти зявеня, хтори им завадзаю. Ніхто з тих лінгвістів детально не преуочувал базу руского язика же би на таки способ виведол заключеня о генезі руского язика. Чарський, мож повесць, рушел по шлідуючих становисках Гавріїла Надя і Александра Дуличенка. Надь своєчасово писал: «Док ше народни бешеди населеньох коло річки Ондави не випитаю, не вишлїдза, і док ше не увидзи же у келей мири тоти бешеди зос своїма язичними прикметами ідентични з нашу керестурску і коцурску бешеду, не будзе ше годно, лем на основі нашої народней бешеди, повесць ніч цо би одвитовало правди о походзеню нашого руского русокерестурского і коцурского жительствова», а Дуличенко: «У генеалогійней класифікації шицких славянських язикох затераз руски язик треба положиць медзи восточнославянски і заходнославянски язики. Таке становиско треба завжац покла не буду вигледани і детально преучени і восточнославянски і заходнославянски риси руского язика».

За розлику од веліх предходних вигледованьох автор у своїм вигледованю анализує конкретни лингвистични материял без даяких политичних симпатийох и спекуляцийох. Вон не вицагує приклади зоз словніка або граматики же би потвердзел своєю априорне становиско, але крочай по крочай, жимней глави, преучує характеристики и зявеня руского языка, хтори би могли помочи же би ше ришел фамозни проблем генези руского языка. Чарски наглашує же за таке вигледованє од велького значеня неабходне розликовац поняца: походжене народа и походжене языка, жридлову диялектну базу языка и стандартни литературни идиом, историю карпаторусинского языка пред селідбу наших предкох на юг и историю руского языка Сербії и Горватскей, синхронію и дияхронію.

Чарски одруцел традиційне поровнованє руского языка зоз стандартним словацким, польським и українським языком. Вон конструовал оригінални контактологічни метод преучованя идиома неопредженого походження у дотику зоз зродними языками и диялектами истей групи, хтори углавним виробени на основі студийох америцких лингвистох Томасона и Кауфмана, русийських Иванова, Русакова, Беликова, Бернштайна и сербского контактолога Айдуковича. Автор, хаснуючи углавним історичну студию Жироша, перше одредзує зоз хторого ше простора Руснаци преселели до Бачки. Насамперед то валали зоз околїска словацкого Требишова на юго-восточней часци бувшого австро-угорского комитата Земплин, але ше на тим месце спомина и околїско словацкого Прешова и валалох на сиверу Мадярскей, хтори були населени з истих предїлох.

При преучованю податкох Чарський приходзи до логичного заключеня же у формованю руского языка найвириятнейше могли участвовац и шаришски и земплински диялекти словацкого и карпаторусинского языка, хтори у восточней Словацкей виками дзеля исту територію. Материял за виучованє восточнословацких бешедох Шариша и Земплина Чарський находзи, медзи иншими, у роботох Штолца, Паулиния, «Атласу словацкого язиа» (1968-1981), як и у восточнословацко-словацким словаре Галаги (2002); материял за виучованє карпаторусинських бешедох — у атласах Штибера (1956-1964), Лати (1991) и у уж спомнутим «Атласу словацкого языка», як и роботох Геровского (1914) и Ванька (2000).

У корпусу монографії автор винїмно детально поровнує фонетику, лексику, морфологію, деривацію слівох и синтаксу дотичних диялектох и бешедох, и кажде язичне зявенє одредзує як релевантне або нерелевантне. Кед же даєдна характеристика руского языка заєднічка и зоз словацкими и зоз карпаторусинськими диялектами Шариша и Земплина, вец вона нерелевантна, односно незначна за

одредзоване походзеня руского языка. Наприклад: фиксирана наглашка на предостатнім складу, закончене инструментала множини прикметнікох *-има*, закончене першей особи множини презента *-ме*, формоване перфекта, потенцияла итд.; вкупно єст 18 нерелевантни характеристики. Кед же одреджене зявєне руского языка заєдніцке з лєм єдним зоз карпатских идиомах, восточнословацким або карпатоторусинским Шариша и Земплина, вєц воно релевантне, односно указує на походзенє руского языка. Замерковани и характеристики хтори упут'ю на восточнословацки диялект у цалосци: то рефлексии праславянського **ę* и праславянских групох **tj* и **dj*, як и формованє императива и законченє *-ом* у дативу множини шицких меновнікох итд.; вкупно 30 характеристики. Руски язык лєм зоз даєдну з восточнословацких бєшєдох Шариша и Земплина, а вшєлїяк и зоз бєшєдами околїска Требишова, повязую шлїдуюци характеристики: рефлексии праславянського **ъ*, законченє генитива шицких меновнікох *-ох*, законченя *-о* и *-у* у дативу и локативу меновнікох хлопского и стрєднього рода, законченє *-м* формох першей особи єднини презента, законченє *-о* у номинативу множини присвойних прикметнікох. Вкупно 8 характеристики повязую руски язык лєм зоз восточнословацкими бєшєдами околїска Требишова (напр. рефлексии праславянских вокалох **o* > *o* и **e* > *e*, *i*, *a*, *o*, *u*, пременка *s* > *š* и *z* > *ž*, инфинитиви на *-чиц* и т. д.). Источасно 2 характеристики указую лєм на шаришски бєшєди Прєшова (форми помочного дїєслова буц и формованє дїєсловного прикметніка роботного).

За автора предствая необчековани резултат виглєдованя податок же на системним уровню руского языка нет анї єдней релевантней характеристики, хтора би го повязовала лєм зоз карпатоторусинскими диялектами; характеристики, хтори руски язык повязую зоз карпатоторусинскими диялектами источасно го повязую и зоз восточнословацкими диялектами. Карпатоторусинске походзенє утвєрдженє лєм за даскєльо слова и синтагми, як цо *дїдо*, *тєта*, *мачоха*, *лїви*, *лїтни*, *цалов драгов*, *пойсц свойом драгом*, до оч, з хторих велї застарєни слова, рєгiонални або ридши вариянти, як цо клусти, медвєджи, зноровиц ше, коляци вовчок и дзєпєєдни други; вкупно коло трицєц слова и синтагми.

У своєй студії, на основи винєшеного, Чарски приходзи до заклочєня же диялект або бєшєда, хтори база руского языка Бачки и Срима, то восточнословацки диялект околїска Требишова, хтори, у чашє формованя, пред присєлєньом стрєдком 18. вику, контактовал зоз шаришским восточнословацким диялектом околїска Прєшова. Шлїди присуства карпатоторусинских елємєнтох минимални. Углавним ше роби о даскєлїх словах зоз карпатоторусинскими рефлексами або законченєми, цо можє швєдочиц або о тим же предки бачко-сримских

Руснацх прешли на восточнословацки ещи пред початком селїдби, або же приселенци, хтори бешедовали по карпаторусински, були швидко асиміловани и прешли на восточнословацки, або вообщє не бешедовали карпаторусински прето же руснацки або руски идентитет у восточней Словацкей од вше та по стредок 20. вику мали шицки припадніки грекокатолїцкей, рускей церкви без огляду на диялект / бешеду, хтору хасновали.

Результати, до хторих дошол московски вигледователь, нательо прешвечлїви и очиглядни же будуци вигледованя на тоту тему, кед же вообщє буду мац смисла, могли би дзепоедни податки лєм прецизовац або додац даскельо нови приклади, але результати науково фундираней студії вшелїяк сущно не вименя.

Чи вєц руски диялект словацкого? Гей, одвитує автор, але, додава, то ані не цалком точне. Основу руского языка творя восточнословацки бешеди Требишова и Прешова, хтори ше розликую од стандартного словацкого языка, хтори ше базує на стреднесловацким диялекту. У цеку 260 рокох функционованя у Бачки и Сриму руски язык превжал велї елементи зоз сербского и горватского языка, язичия, з хторим ше Руснаци служели, покля Костельник не кодифіковал стандартни язык и українського языка, на хтори ше у 20. вику операло значне число лингвистох и литератох, думаючи же ше операю на матични язык.

Чи ше руски язык у генеалогийней класифікації славянских языкох находзи медзи заходнима и восточнима языками. Гей, але ані то не цалком точне. Тота традиційна дефініція барз абстрактна и не бере до огляду числени розлики и подобносци медзи шицкими славянскими языками, диялектами и бешедрами, хтори, у ствари, скоро шицки мишани. Єст у руским языку и заходнославянски риси, хторих єст и у польским и у словацким, єст и восточнославянски характеристики хторих єст и у українским, єст и унікатни прикмети, хторих нет у других славянских языкох, але шицки тоти характеристики, окрем тих зоз сербского и горватского языка, представляю нашлїдство восточнословацких бешедох Требишова и Прешова, хтори, лингвогенетично патраци, директни предки руского языка.

Чи руски язык существує як самостойни и полноправни славянски язык у фамелії славянских языкох? Вшелїяк же существує. И то праве як язык, наглашує Чарски, а не як даяки микроязык. Ма вон свою диялектну основу, историю, стандарт, числени литературни твори итд.

Дисертация и кнїжка (на 347 бокох) фаховца за сербски и горватски язык Вячеслава Чарския достали найвєкши оцени и похвали од шицких рецензентох медзи хторими и углядни лингвисти зоз Московского университета, єдни з найлєпших русийских фаховцох за славянски языки: словакиста др К.В. Лифанов, хтори Чарскийови бул и ментор,

полонистка др Н.Е. Ананєва, шефица катедри славянської філології, україністка др О.А. Остапчук, русистка др Е.А. Галинська, фахівець за сербськи і хорватськи мову др В.П. Гудков, фахівець за церковно-славянськи мову др Ф.Б. Людоговський і інші афірмовані слависти. Їх рецензії знаходяться у прилозі книжки, як що і шейськ репрезентативні географіські карти.

Щиро винчусь др Вєчеславови Чарськийови на єдній з найзначніших студійох о руським мову. Вона без сумніву представляє велике доприношенє шветовей русиністики, славистики і лінгвістики вообщє. Особнє ми чєськ же сом у фазі роботи на дисертації і сам дал одредзєні сугєстії, що автор у ввіднім слову і зазначєл. Наздавам шє же шє млади науковєц, тєраз кєд формовал науково вєрифіковану виглєдовацку методологію і кєд лінгвістичнєй явнєсци подаровал тоту книжку, предлужи занїмаєц зов руським мову, як і зов другима русинськими варіантами карпатського регіону.

Додаймє і податок же шє книжка закончєє зов вичєрпну бібліографію, хтора можє оможлівиц і велїм другим заінтерєсованим же би шє зачирєли до русиністики.

